

פגישה בתורכמניה

1

כשהטוס ממוסקוה (יותר משלוש-חצות שעות טיסה) נוחת באשחאבאר ואתה יוצא ממנו — הרב הראשון המקום את פניך הוא החום. ועוד איזה חום! כשבאנו היתה המידה 42 מעלות צלזיוס בצל, כלומר כחום אילת כשיא עונת הקיץ. אבל מארחינו מיהרו להרגיענו: איזה מזל שבאתם באביב... מתברר כי בקיץ מטפס המרחם כאן ל-47 ואף ל-50 מעלות בצל! בצפונה של המדינה, לעומת זאת, עשויה הטמפרטורה לרדת בחורף עד למינוס 80 מעלות צלזיוס.

בקיצור: ארץ הקצוות והניגודים. עוד דוגמה: באשחאבאר הנירה מתגוררים יחידו — לפי שעה בהארמוניה, בניגוד לאוהובקיסטאן השכנה — בני 100 לאומים שונים, כולל יהודים (אבל הרוב מוסלמי). בעיר מידברית זו, שמיספר תושביה הוא בערך כמיספר תור

התורכמני הענקי הנקרא בשם זה, שכבנייתה החלו הסובייטים ב-1954, קשה להבין כיצד ניתנה לגדל כאן דבר. התעלה אשר הגיעה לאשחאבאר ב-1962 והיא עוד מתקרמת — יונקת את מימיה מנהר האמירדאריה, והיא כבר כיום הארוכה ביותר בעולם (1150 קילומטר). לשם השוואה: תעלת סואץ אורכה 116 קילומטר; תעלת פנמה: 82 קילומטר. היא מורמה מים לכל המדינה ומסיעת בגידול כותנה שכמותה עוד לא ראתה לגודל — כל פרח גודלו כגודל תפוחיץ קטן.

מדבר והרי ענק

מדבר קאראקום, שבו עוברת התעלה, נראה יפה בכל מפה של אסיה והוא הגדול ביותר בכרית-המועצות. הוא משתרע על לא-פחות מ-350,000 קילומטר מרובעים; הפחיתו

ארץ של מאה עממים. נופי השאה נאמה. האפוס הגדול של פירדוסי. עומר כאיאם היה כאן. אבל גם אלכסנדר הגדול וגינגיס חאן. מי שמע על העיר הגדולה מרב. ונציה של אסיה התיכונה. שובספרייתה היו 120,000 ספרים? דרכי מעשי פוגשות במסלולי שיירות. ארץ מפוארת לשעבר שהיתה לנידחת. כמעט שכוחת אל ואדם.

הרפובליקה (משהו מעין ראש ממשלה), מס' רבת לגלות את המידע. כיוון שאצלנו קיים חופש הדת, אין אנחנו מונים כמה מוסלמים פעילים וכמה יהודים מאמינים חיים במדינה, משיבה מאדאם באזארובה לשאלתי. למזלם הגדול של השילטונות המרכזיים, מרביתם של מוסלמים אלה סוניים ולא שיי' עיים — אחרת היתה קירבתו של 'האח הג' דול' (חומייני עוד היה בחיים בימי ביקורנו) מורגשת ומסוכנת כאן עוד יותר. גם כך די היה בפחד מפני התעוררות רתית, ברוח האד חים הווסלמים, כדי שבאזארובה וחבריה יעניקו למוסלמים המקומיים חופש פולחן גיורל הרבה יותר משהיה להם בימי סטאלין או ברז'נייב. במסיבת-היעיתונאים איתנו מגלה צמרת השילטון פרטים על המופתי המוסלמי של תורכמניה. מסתבר שאת השכלתו הדתית רכש במיכללת אל אזהאר הקאהירית והוא שולל מכליזכר קנאות רתית מיליטנטית נוסח איראן.

דרכי המשי והשיירות

16 קילומטרים מערבה מאשחאבאר שוכ' נלת חורבות העיר העתיקה ניסיאה, בירתה האגרית של האימפריה הפרתית. הגיאוגרפים הערביים בני המאה ה-10 קראו לניסיאה בשם 'אסם התבואה של חוראסאן'. העיר עצמה התקיימה עד למאה ה-19 שבה חרבה במלחמת עקבות-מדם בין השליטים המקומיים. התורכמנים, חרף חביבותם, היו תמיד שבטים לוחמים עזי-נפש. אבל האתר המעניין ביותר בתורכמניה הוא בלי ספק חורבות העיר העתיקה Merv (כיום מארי, שהוקמה אף היא כעצת האיס טראטלים של הצאר, ב-1884, על חורבות ה' עיר הקדומה). Merv — הקרובה יותר לגבול אפגניסטאן — נודעה בשמות שונים בתקופות שונות. ראשיתה כנווה-המדבר והיא מופיעה בראשונה ברשומות פרסיים ובכתב-הידרות (הוא הכתב הרווח אז בתורכמניה) — כמאה השישית לפני הספירה. היוונים והרומאים קראו לה בשם Margimea, ואילו בכתיבם של רוממי הרשומות המיזרחיים של האיזור היא מופיעה בימיה-הביניים בשם מארו ומארב (האפגאנים מבטאים: מרב). ביום השלישי לשהותנו כאן אנחנו מוטסים לעיר בת 2500 השנה, שמילאה תפקיד כה חשוב בחייהם הפוליטיים והחברתיים של תושבי מרכז אסיה.

כאן עברה 'דרך המשי' החשובה ביותר — תחנתה הקודמת בעיר התורכמנית אמול — שארד'וז, עיר הכותנה והאבטיחים שבג' בול אוובקיסטאן. כאן עברו נתיבות שיירות הגמלים הנודעות שקישרו את מרכזיה הג' דולים של איראן, אפגניסטאן, ביוזף וסין עם ארצות המיזרח התיכון ודרכנ עם שאר אירופה. במאה השישית לפני הספירה סופחה העיר לממלכתם של האחמנידים הפרסים. בימיה הרביעית לספירה עברו כאן חיילי אלכ' סנדר הגדול בדרכס להורו ו-100 שנה לאי חרמכן חורה העיר לשילטונם של הפרסים. ב-661 נפלה בירי הכובשים הערביים ובמאה ה-12 סופחה לממלכת החוראטי-שאה. ב-1221 נכבשה העיר ונחרבה עד היסוד בידי פרשי של טולואי-חאן, בנו של גינגיס-חאן. ומאז שלטו בה לסירוגין חאנים אוובקיים, ושאהים (מלשון שאה) אפגאניים ואיראניים. כאן ראינו גם את המאוויליאום המופלא — הגדול ביותר בכל אסיה התיכונה — של הסולטאן סאנרשאד אבן זיידאן, בנו של

ממריאה לגובה של קרוב לשלושה קילומטרים. מעבר להרים אלה, במרחק 30 קילומטרים מגבולה של בירת הרפובליקה הסובייטית: איראן. ואכן, מכמה ממכרי, יוצאי ברית-המועצות בישראל, נודע לי כי יהודים לא מעטים הגיעו לאשחאבאר בימי מלחמת-העולם השניה בכ' וונה לחצות את ההרים ולהגיע לאיראן. המ' סורת שבכליפה אומרת כי בירי איש מהם לא עלה לעבור בשלום את שלשלת-ההרים ה' אימתנית: בעיקר משום שמורי-הדרך המקר' מיים נהגו להסגירם לידי השילטונות, שהיו מוכים אותם כפרס על כל גולגולת. וכך היה שכרם של המנוולים כפול: פעם אחת מידי המבקשים להימלט ופעם שניה מידי השיל'

אמיל חביבי ויפהיות תורכמניות: הבלונדים (רוסים) מסתתרים מאחור

שטח זה משיטחה הכולל של תורכמניה ומ' צאתם כי כשלושה-רבעים משיטחה הם מידבר. ואף על פי כן היא מייצרת הכותנה הגדולה ביותר של ברית-המועצות. וזאת בנוסף למאגרי הנפט והגז הטיבעי שנתגלו בה.

המפה או האטלס יכיהירו גם את גורלה של תורכמניה: לא פחות מ-100,488 קילומטרים מרובעים, המתגמרים אמנם לגמרי בהשוואה לאלה של הרפובליקה השכנה, אדירת הממ' דים, קאזאכסטאן. תורכמניה משתרעת מג' דות הים הכספי במערב ועד לגבול אוובקיס' תאן במזרח (אוובקיסטאן ידועה בזכות עריה בוכרה וסמרקאנד). בדרום היא גובלת באיראן ובאפגניסטאן ובמיזרח אינה רחוקה מגבול סין העממית.

80- אחוז משטח הארץ מישורי, ואילו 20 אחוז משיטחה רמות והרים. שלשלת הרי הקופאס'דאג שפיסגתו של הגבוה שבהם — שמו הצ'אח'צ'אצ'א, חי נפשי שזה שמו —

שבי תל-אביב — כ-380,000 — מצוי רחוב (פרוספקט סונוודי או שדרת השלום) שאור' כ-13 קילומטרים. במרכזו אנדרטה של המשורר והוגה-הרעיונות בן המאה ה-18, שהוכרו על-ידי המישטר הנוכחי כמשורר-הל' אומי של המדינה: מאחטומקולי. גם גילה של העיר, בניגוד לזה של ערים אחרות במדינה שהן עתיקות (שארד'וז למשל נוסדה במאה ה-3 לפני הספירה) אף הוא מזכיר את גילה של העיר העברית הראשונה. אשחאבאר, ש' הוראת שמה בערבית היא 'עיר האהבה' או 'עיר התשוקה', נבנתה על-ידי הרוסים (כלומר, הצאר יימה שמו וזיכרו) ב-1881, בתור עיר מצודה ומישכן לחילי-המצב הרוסי הגדול ששכן בה, כדי להגן על גבולותיה הדרומיים של רוסיה מפני התקפות מן הדרום (איראן) ומכיוונים אחרים. העיר עצמה, כרבות מאחיותיה, שוכנת בלב מידבר, ועוד איזה מידבר. לולא תעלת קאראיקום (חולות שחורים), על שם המידבר